

VENDI I HISTORISË NË SUAZËN E STUDIMEVE TË INTERPRETIMIT

MSc Ilda Themeli

Departamenti i Gjuhës Gjermane
Fakulteti i Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës
E-mail: ilda.themeli@unitir.edu.al

PËRMBLEDHJE

Ky artikull synon të paraqesë përmbledhtazi kërkimin në lidhje me historinë e interpretimit brenda disiplinës së studimeve të interpretimit. Duke marrë parasysh se kjo e fundit është një disiplinë relativisht e re, artikulli paraqet çështjet dhe boshtet kryesore të kërkimit historik, duke përfshirë edhe një përshkrim të shkurtër të llojeve kryesore të interpretimit dhe të kontekstit shoqëror, në të cilat është ushtruar historikisht interpretimi. Artikulli thekson rëndësinë e historisë për të kuptuar më mirë interpretimin dhe rrugën e tij të profesionalizimit duke treguar sesi zhvillimet teknologjike, konkretisht lindja e interpretimit simultan i ka dhënë formë profesionit. Kështu e shkuara mund të shërbejë sot për të luajtur një rol aktiv në ndryshimet teknologjike të së tashmes e të së ardhmes që pritet të transformojnë profesionin e interpretit.

Fjalët çelës: studime të interpretimit, historia e interpretimit, mënyrat, konteksti shoqëror, profesionalizimi, rolet, drejtimit e kërkimit, dragoman, giovani di lingua, teknologjia

ABSTRACT

This paper aims to give an overview of the current research on the history of interpreting in the frame of the interpreting studies. Taking into account the relative young age of interpreting studies as a discipline, the paper presents the main topics and areas of history research, integrating a short description of main types of interpreting and settings, in which interpreting has been historically practiced in the course of interpreter mediated human communication. The paper emphasizes the role of history in a better understanding of interpreting and its professionalization, opening the view to how technological development in the past has shaped the profession by giving birth to simultaneous interpreting. Baring this in mind, understanding the past can help in finding ways to actively shape the more recent and yet to be expected technological transformation of the profession.

Key words: interpreting studies, history of interpreting, settings, modes, professionalization, roles, lines of research, dragoman, giovanni di lingua, technology

Hulumtimi historik i interpretimit si praktikë përbën një prej boshteve të studimeve të interpretimit, nisur nga vetëdija dhe besimi i konsoliduar në radhët e studiuesve të fushës, sikurse shprehen Takeda dhe Baigorri-Jalón (2016, fq. vii), se asnjë disiplinë nuk mund të harrojë të shkuarën nëse don të ketë të ardhme. Ky hulumtim shërben për ta vendosur identitetin dhe praktikën e profesionit përgjatë linjës së ecurisë që nis nga e shkuara. Kështu kuptojmë më mirë se ç' do të thotë të jesh interpret, si dhe natyrën e çështjeve që lidhen me praktikën e interpretimit dhe me konsolidimin e profesionit deri në ditët e sotme.

Historia e njerëzimit është e mbushur me dëshmi të kontakteve ndërkulturore e ndërgjuhësore që prej kohëve më të hershme, rrijdhimisht mund të hamendësohet se interpretimi e interpretët kanë luajtur rol në këto shkëmbime. Edhe pse dëshmitë historike përbajnë elementë që provojnë veprimtarinë e tyre, natyra e këtyre dëshmimeve e bën të vështirë rindërtimin e rolit të interpretëve dhe vendosjen e tyre në një kontekst më të gjerë (Pöchhacker, 2022).

Brenda studimeve të interpretimit, kërkimi shkencor në lidhje me historinë e interpretimit dhe të zhvillimit të tij përbën një nënfushë më pak të lëvruar krahasuar me nënfusha të tjera (Takeda & Baigorri-Jalón, 2016). Ndërsa deri në vitet '90 njohja e historisë së interpretimit kufizohej në pak publikime të kësaj natyre (Pöchhacker 2022, fq. 158), në dy dekadat e fundit të zhvillimit të disiplinës, studimi shkencor rreth interpretëve dhe interpretimit përgjatë historisë ka shënuar përparim të ndjeshëm (Pöchhacker, 2015, fq. 72).

Sikurse ka ndodhur edhe me lëmi të tjera - njafton të përmendim gjuhësinë - edhe në rastin e interpretimit dhe të interpretit (si një nga objektet e studimit), në fillim të shekullit XX ka disa disiplina që janë marrë me të si p.sh. *studimet e epokës klasike* (Gehman 1914), *arkeologjia* (Gardiner 1915), *diplomacia* (Corbett 1927), *antropologjia* (Blom 1928), *historia* (Danquah 1928) dhe *teologjia* (Gaechter 1936) (cituar sipas Baigorri-Jalón, 2015b, fq. 184).

Brenda disiplinës së interpretimit ka një sërë studiuesish nga radhët e saj që janë përqendruar në hulumtimin historik të interpretimit. Është me vend të përmenden disa prej tyre si Hans J. Vermeer, Ingrid Kurz, David dhe Margareta Bowen, Jean Delisle dhe Judith Woodsworth, Andres Dörte, Kayoko Takeda, Kumiko Korikari, Anthony Pym dhe Jesús Baigorri-Jalón.

Literatura mirëfilli historike rreth interpretimit apo interpretëve vjen në trajtën e monografive, të veprave përmbledhëse apo të artikujve shkencorë. Por, veç tyre, në ditët e sotme manualet më të rëndësishme të studimeve përkthimore e të interpretimit përbajnë thuajse pashmangshmërisht trajtime e shtjellime rreth historisë e historiografisë së interpretimit. Ndër to veçojmë:

- *Introducing Interpreting Studies, botimi i tretë* (Pöchhacker, 2022);
- *The Routledge Encyclopedia of Translation Studies, botimi i tretë* (Baker & Saldanha, 2020);
- *The Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies* (Pöchhacker, 2015);

- *The Routledge Handbook of Interpreting* (Mikkelson & Jourdenais, 2015).

Një nga autorët bashkëkohorë të angazhuar në hulumtimin e historisë së interpretimit është Jesús Baigorri-Jalón, autor i kapitujve të posaçëm rreth historisë së profesionit të interpretimit / të interpretit në dy prej veprave të lartpërmendura. Në shtjellimet e tij Baigorri-Jalón, që në krye shpjegon sesi duhen kuptuar nocionet e mëposhtme:

- *Historia* kuptohet si dega e dijes që bën shpjegimin e shembujve të së shkuarës përgjatë një shtegu kronologjik;
- *Interpreti* kuptohet si personi që përkthen ligjëratën në një gjuhë të folur a në gjuhën e shenjave për palë që flasin gjuhë të ndryshme;
- *Profesioni* kuptohet si punë e paguar apo si funksion që u mvishet atyre që kryejnë interpretimin në bazë të ekspertizës dhe shpesh të formimit akademik/të arsimit (Baigorri-Jalón, 2015a fq. 11).

Në këtë kuptim shumë prej interpretëve përgjatë historisë dhe ravijëzimit historik të profesionit nuk mund të përkufizohen ngushtë sipas standarteve të sotme profesionale, sepse sikurse shprehet Baigorri-Jalón (2015a) detyrat e tyre i tejkalonin caqet e interpretimit, ata nuk paguheshin dhe / ose nuk kishin përgatitje formale për ushtrimin e profesionit / zanatit (po aty). Pra, për të paraqitur historinë e profesionit të interpretit duhet të kërkohen dëshmi për funksionin e përmëshur, d.m.th. për interpretimin, çka jo gjithmonë përputhet me konceptin aktual të profesionit.

Nuk është e vështirë të merret me mend se për një disiplinë të re si ajo e studimeve përkthimore dhe të interpretimit, e cila për një kohë të gjatë i ka përqendruar përpjekjet në pranimin e saj si e tillë, në përcaktimin e objektit të studimit, në gjetjen dhe konsolidimin e metodave të studimit, nëndisiplina e historisë së interpretimit të jetë më pak e lëvruar. Veç kësaj rrethane të brendshme, ka një sërë faktorësh të jashtëm që e bëjnë të vështirë njohjen dhe studimin e historisë së interpretimit, më i rëndësishmi ndër të cilët është numri i paktë (hera herës mungesa) e dëshmive a burimeve historike që mund t' i mvishen interpretimit si një veprimtari e ushtruar me anë të gjuhës së folur (Baigorri-Jalón 2015b, fq. 184). Do të ishte naive të mendohej se natyra ikacake e gjuhës së folur, rrjedhimisht edhe e interpretimit është arsyeja e vetme përsa përshkruhet më lart. Vermeer (Vëll.I, 1992, fq.60) shprehet se përgjatë shekujve – ndryshe nga sa ka ndodhur me përkthyesin në etapa të caktuara të historisë të njerëzimit – interpreti është nënçmuar qoftë për hir të përkatësisë shoqërore (Takeda & Baigorri-Jalón, 2016, fq. viii; Kutz 2010, Vëll. 1), qoftë për faktin se shpesh shihej si një figurë e dyshimtë (Vermeer 1992, Vëll. 1) nga të dyja palët, për të cilat interpretonte.

Mund të thuhet se shumëgjuhësia a të paktën dygjuhësia ishte sa bekim, aq dhe mallkim për interpretin. Nëse nga njëra anë, për hir të komunikimit, prania e tyre ishte e domosdoshme, nga ana tjetër, askush nuk mund të kontrollonte nëse interpreti po thoshte vërtet atë çka kishte thënë folësi (Dörte, 2013).

Njohja e interpretëve dhe e interpretimit në histori është qëmtuar e mbetet të qëmtohet më tej nga burime të ndryshme si letra, ditarë, shkrime memuaristike e biografike të vetë interpretëve si dhe në dokumente të tjerë që më së shumti i referohen shkarazi apo në mënyrë rastësore kësaj veprimtarie dhe ushtruesve të saj (Delisle & Woodsworth, 1995, fq.245). Thënë ndryshe për shkruarit, dokumentuesit dhe historianët interpreti

dhe interpretimi nuk kanë përbërë objektin e mirëfilltë të dokumentimit dhe të studimit, rrjedhimisht as të ruajtjes së gjurmëve a të dëshmiave që bëjnë të mundur rindërtimin e mozaikut historik të profesionit të interpretimit e të interpretit si ushtrues i tij.

Historianët rëndom i kanë injoruar interpretët për dy arsye: së pari, sepse në shumicën e rasteve ka mungesë të plotë të dokumentimit historik. Në shekujt e shkuar njerëzit e pushtetshëm rrallëherë mendonin se ia vlen të dokumentohej emri i një interpreti të thjeshtë. Së dyti, shumica e historianëve kufizohen në ngjarje “të rëndësishme” dhe nuk mund të përfshinin çdo xhevahir intrigues që zbulonin (cituat sipas Dörte 2013, fq. 2512). Një tjetër faktor objektiv është edhe statusi i një gjuhe të caktuar si *lingua franca* në periudha të ndryshme historike (në Evropë: latinishtja si gjuhë e kishës, shkencës dhe letërsisë deri në shekullin XVII, frëngjishtja deri në fillim të shekullit XX), çka bënte që në periudha të ndryshme, nevoja për interpretë të ishte më e pakët (Kutz 2010, Vëll. 1) (Delisle & Woodsworth, 1995).

Interesi për të hedhur dritë mbi interpretimin shkruan Baigorri-Jalón (2015b, fq. 184) vjen në shumicën dërrmuese të rasteve nga vetë interpretët, të cilët zakonisht nuk zotërojnë metodat e metodologjinë e nevojshme historiografike.

Sa i takon natyrës së studimeve të deritanishme ato mund të grupohen në tri rryma kryesore:

- histori e përgjithshme dhe shtjellime deskriptive;
- periudha të caktuara historike apo një kontekst i caktuar politiko-shoqëror;
- raste studimore që trajtojnë qoftë interpretë të veçantë, qoftë interpretët si grup shoqëror apo institucional.

Hulumtimet e grupit të parë ndër të tjera kanë karakter gjeografik dhe vendosin në qendër të tyre një vend (Australia, Kanadaja, Kina, Gjermania, Japonia, Koreja, Rusia dhe Spanja) apo një territor të caktuar (Mesopotamia), hera-herës një kontinent të tërë (p.sh. Afrika). Brenda kësaj përmase gjeografike studiuesit thellohen në periudha të caktuara historike apo qytetëtime e perandori të caktuara (p.sh. Egjipti i Lashtë, Perandoria Romake, Perandoria e Habsburgëve, Monarkia e Spanjës veçanërisht në periudhën e kolonializmit) (Baigorri-Jalón 2015b, fq. 185).

Fokusi i studimit historik vjen e ngushtohet kur merr në shqyrtim një kontekst të caktuar politiko-shoqëror apo një institucion të posaçëm siç është rasti i *dragomanëve*¹ në Perandorinë Osmane, *Jeunes de Langues*² në Francë dhe Spanjë apo inkuizicioni spanjoll

¹Shënim: persona që shërbenin jo thjesht si interpretë, por shoqëronin e këshillonin. Në Europë termi është përdorur për të emërtuar përkthyes a interpretë apo dhe udhërrëfyes në Lindjen e Afërt me njohuri gjuhësore veçanërisht për arabishten, turqishten dhe persishten. Në shekullin e 19-të, termi përdorej për të emërtuar interpretin e posaçëm që shërbente për komunikimin ndërmjet autoriteteve vendase dhe konsullatave a të dërguarve në Orient (Kutz 2010, Vëll. 1, fq. 19)

²*Jeunes de Langue* është një kalk gjuhësor nga italishtja i termit “giovani di lingua” që emërton çirakët dragomanë që formoheshin në ambasadat e huaja pranë Portës së Lartë për të punuar më vonë pranë shërbimeve diplomatike. *Giovani di lingua* quheshin në Republikën e Venedikut të rinj që mësonin gjuhë orientale për të shërbyer më vonë si dragomanë. Me vendim të Senatit të Republikës së Venedikut në vitin 1551 krahas kategorisë së dragomanëve, krijohet edhe kategoria e re *giovani di lingua*, interpretë aspirantë për të mësuar gjuhën arabe, persiane dhe turke (Lucchetta, 1989).

Modeli venedikas u ndoq nga disa oborre evropiane, si ai francez, spanjoll dhe në Perandorinë Austro-Hun-

për të mbërritur deri në organizma më të reja si Kombet e Bashkuara dhe AIIC, Shoqata Ndërkombëtare e Interpretëve të Konferencave, por dhe ngjarje të caktuara historike si Gjyqi i Nyrembergut apo Gjykata e Tokios për Krimet e Luftës.

Studimet që i përkasin grupit të tretë vendosin në qendër të tyre interpretë të caktuar qofshin këta figura të periudhave më të hershme historike si Malinche³, qofshin pionerë të interpretimit të konferencave në shekullin XX si Dostert⁴ e të tjerë. Studime të këtij grupi kanë karakter deskriptiv dhenxjerrinnëpahroline interpretëve si *agens* nëngjarjeperiudha historike, apo dhe kontributin e tyre në profesionalizimin e interpretimit dhe statusin shoqëror të interpretëve. Ky pohim i fundit lidhet më së shumti me rolin e interpretëve në shekullin XX për njohjen e profesionit dhe futjen e tij në hullinë e profesionalizmit, çka ngërthen institucionalizimin e formimit akademik e profesional, krijimin e shoqatave që përfaqësojnë interesat e grupimit profesional, përcaktimin e standardeve dhe të normave profesionale, sistemet e certifikimit dhe të njohjes profesionale.

Hinka e studimit vjen e ngushtohet më tej kur historia e interpretëve merr formën e biografive siç është rasti i Seleskovitch apo Thiéry⁵ (Balliu 2008, cituar sipas Baigorri-Jalón, 2015b) apo të shkrimeve memuaristike dhe autobiografike siç është rasti i Berezhkov-it⁶ apo Schmidt-it⁷.

Pavarësisht përparimeve të deritanishme në studimin historik të interpretimit, ajo çka dimë i ngjan copave të një mozaiku, pjesa më e madhe e të cilit mbetet ende e errët.

gareze, ku çirakët dragomanët qulheshin *Sprachknabe*, sërish një kalk gjuhësor (Rothman, 2015).

³Malinche e njohur ndryshe si Doña Marina, ishte interprete e Cortés-it. Ajo është konsideruar një nga figurat kyçe të kolonizimit të ndërmarrë nga Cortés-i (Cargatagli 1992, cituar sipas Delisle & Woodsworth, 1995). Vetë Cortés (Kurz, 2012, fq. 5) shprehet: *After God we owe this conquest of New Spain to Doña Marina*, duke përmbledhur thukët domethënien e saj në kolonizimin e Meksikës së sotme, çka ka ngjallur interesin e studiuesve (p.sh. Karttunen, 1994 cituar sipas Baigorri-Jalón, 2015, fq. 15, Araguás & Jalón, 2004 cituar sipas Dörte, 2013, fq. 2516). Në varësi të këndvështrimit ajo është cilësuar herë si tradhtarë e popullit dhe e kulturës së saj, herë si heroinë, ndërsa historia tradicionale e “Indianëve” të Meksikës e ka quajtur dezertore. Autorë si Valdeón (cituar po aty) shprehen se lipset zhveshja e fakteve historike nga mitet apo trillimet letrare, po aq sa lipset që historianët të kthejnë sytë nga studimet e interpretimit, nëse duan të kuptojnë kompleksitetin e zinxhirit përkthimor dhe rolin e saj ndërmjetësues në të gjitha përmasat që ngërthen (po aty).

⁴Koloneli Leon Dostert, i cili gjatë Luftës së Dytë Botërore kishte shërbyer si interpret i frëngjishtes për generalin Eisenhower (Salevsky & Müller, 2015, fq. 77), u ngarkua me zgjidhjen e çështjeve teknike e të personelit, pra të interpretëve që do të angazhoheshin në Gjyqin e Nyrembergut. Pas përfundimit të Gjyqit dhe përdorimit të gjerë të interpretimit simultan, Dostert u transferuar pranë Kombeve të Bashkuara, posaçërisht për të testuar aty përdorimin e interpretimit simultan (Baigorri-Jalón, 2000). Në këtë kontekst vlen të përmendet se brenda Shërbimit të Interpretimit në OKB, Dostert ishte në krye të grupit të interpretëve që mbështetën përdorimin e interpretimit simultan, përballë grupit që përkrahte interpretimin konsektiv, me në krye Jean Herbert, pioner i interpretimit konsektiv që në konferencat për krijimin e Ligës së Kombeve (Baigorri-Jalón, 2015b).

⁵Christopher Thiéry është anëtar i AIIC-ut që prej fillimeve të shoqatës, ka shërbyer për disa kohë si kryeinterpret në Ministrinë e Jashtme të Francës dhe ndër të tjera edhe si drejtor i ESIT, në Paris.

⁶Valentin Mikhaïlovich Berezhkov shërbeu si interpret i Stalinit. Kujtimet e tij u botuan nën titullin *At Stalin's Side: His Interpreter's Memoirs from the October Revolution to the Fall of the Dictator's Empire*.

⁷Peter Schmidt, ishte interpret në Ministrinë e Jashtme Gjermane që nga periudha e Ligës së Kombeve e më vonë edhe interpret i Hitlerit. Kujtimet e tij janë botuar në vitin 1949 nga vetë Schmidt me titullin *Statist auf diplomatischer Bühne 1923-1945: Erlebnisse des Chefdolmetschers im Auswärtigen Amt mit den Staatsmännern Europas*.

Për hartimin e një historie të përgjithshme të interpretimit lipset një përpjekje kolektive sikurse shprehen autorë të ndryshëm (Baigorri-Jalón, 2015b fq. 185) (shto dhe referenca të Delisle & Woodsworth), e cila ka nevojë për bashkëpunimin ndërdisiplinor të studiuesve të disiplinës së interpretimit me historianë e historiografë.

Në kontekstin shqiptar mendojmë se do të ishte me shumë interes hulumtimi historik në lidhje me interpretë dhe interpretimin në qasjen që ndjek rryma e dytë dhe e tretë të përmendura më lart.

Në literaturën shqiptare pothuajse nuk ekzistojnë studime apo trajtesa shkencore të kësaj natyre. Një nga rastet e rralla, i cili nuk përbën studim në kuptimin e trajtimit tonë për funksionin e interpretit në histori, është vepra *Katër përkthyesit* (Kadare & Recatalà, 2003). Prurja e autorëve në fjalë me shumë gjasa nuk ka si shtysë primare trajtimin e interpretëve dhe të interpretimit në funksion të historisë së interpretimit, por rolin dhe fatin e tyre në rrjetën e pushtetit dhe të diktaturës. Pavarësisht se në vepër përdoret termi *përkthyes*, brendia e tij bën të qartë se autorët trajtojnë historinë e interpretëve a përkthyes-interpretëve të angazhuar në një prej ngjarjeve më të rëndësishme të diktaturës komuniste në Shqipëri, konkretisht prishjen e marrëdhënieve me ish- Bashkimin Sovjetik. Përtej shtysës së autorëve, vepra mbart vlerë në kuptimin e identifikimit të figurës së interpretit dhe në rrekjen për t' i nxjerrë interpretët a përkthyes-interpretët nga anonimat apo më saktë pazëshmëria e tyre historike.

Hulumtimi historik i interpretimit nuk shkon kurrësi vetëm në këtë kah, njohja e përfutur prej tij na bën të kuptojmë se kjo veprimtari njerëzore ka qenë e pandarë nga kontaktet ndërmjet shoqërive e kulturave që nga Antikiteti, në Mesjetë e deri në Kohën Moderne. Interpretët kanë shërbyer në kontekste të ndryshme të ndërveprimit social (*settings*) që nga marrëdhëniet tregtare, ekspeditat ushtarake e luftërat, deri tek bisedimet e paqes apo më gjerë në kuadër të marrëdhënieve diplomatike mes shteteve, por dhe në veprimtari misionare e fushata të konvertimit fetar apo dhe në shërbesa fetare.

Kontekstet e lartpërmendura përbëjnë situata të interpretimit ndërshoqëror (intersocial), çka historikisht ka qenë lloji më i përhapur i situatave, në të cilat nevojitej interpretimi. Historia na mëson se interpretimi për bashkësinë (*community interpreting, public services interpreting*) si lloj tipik i interpretimit intrasocial, pra brenda një bashkësie, ndryshe nga sa mund të mendohet, nuk është një dukuri e kohëve moderne, por ndeshet edhe në epoka më të hershme si p.sh. në Mesjetë. Përdorimi i latinishtes si gjuhë zyrtare e administratës publike dhe e gjithë veprimtarisë së Kishës (asokohe të pandashme nga pushteti) u bë shkas për lindjen e përkthimit pragmatik intrakulturor. Nëpunës të administratës, priftërinj a murgj përkthenin me gojë dokumente nga latinishtja në gjuhën a gjuhët e folura të popullit që nuk dinte shkrim e këndim (Baigorri-Jalón, 2015b, fq. 394). Por ky lloj i interpretimit me tekst nuk shërbente vetëm në rastin e lartpërmendur, ai ishte edhe në funksion të kulturës siç ishte rasti i Shkollës së Toledos, ku të krishterë dhe hebrenj të arsimuar që njihnin gjuhët semite përkthenin me gojë nga arabishtja në kastiliançe, kopjuesit shënonin në gjuhën e folur çka shërbente më pas si bazë për përkthimin me

shkrim në latinisht (po aty).

Për të përshkruar llojet e interpretimit të ushtruar nuk na mbetet veçse të përdorim kategoritë e klasifikimit të sotëm, pasi afërmendsh në epokat e shkuara palët, qofshin këta porositesit apo përdoruesit e interpretimit, qofshin interpretët nuk bënin dallim mes llojeve të interpretimit.

Në këtë kuptim mund të thuhet se përgjatë historisë janë ushtruar disa lloje interpretimi sikurse i rendit Kutz (2010, Vëll. 1) duke i vendosur në korrelacion me kontekstin social të përdorimit si në vijim:

- *interpretimi konsektiv unilateral* (i njëanshëm) i përdorur për transmetimin e ligjeve nga gjuha zyrtare në gjuhët popullore apo dhe për interpretimin e shërbesave fetare;
- *interpretimi konsektiv bilateral* (i dyanshëm) për hartimin e marrëveshjeve tregtare, gjatë bisedimeve të paqes apo dhe vizitave shtetërore;
- *Interpretimi apo përkthimi me letër*, emërtim ky që përpunohet me klasifikimin e sotëm, por në epoka krejt të hershme duhet kuptuar edhe si interpretimi i kumteve të gdhendura në pllaka argjile;
- *Interpretimi shoqëruar*⁸, (Begleitdolmetschen) i cili konsiderohet një formë e hershme e profesionit.

Sa i takon drejtpërdrejtësisë së interpretimit (*directness*), si një nga kriteret e përdorura për klasifikimin e llojeve të interpretimit (Pöchlhacker, 2022, 2015) këqyrja e historisë nga tregon se interpretimi me ndërlihdje (*relais*) nuk është thjesht një dukuri e kohës moderne – sot si një lloj që lidhet rëndom me interpretimin simultan – por është përdorur edhe më herët në interpretimin konsektiv. Për ilustrim të këtij pohimi po sjellim dy raste të njohura nga historia.

Në Greqinë e Lashtë interpretët kanë luajtur rol edhe në filozofi. Një nga shembujt e përmendur në literaturë është rasti i historianit grek Onesikritos, i cili me kërkesë të Aleksandrit të Madh duhej të hulumtonte mësimet filozofike të asketëve indianë (Dörte 2013). Ky shkëmbim mund të shihet si një nga rastet e hershme të përdorimit të interpretimit konsektiv me ndërlihdje (*relais*), sepse biseda u zhvillua duke interpretuar fjalët e Dandamis-it, të urtit indian së pari në një dialekt iranian. Interpreti i dytë i përktheu në gjuhën aramaike dhe i treti nga kjo e fundit në greqisht (Kutz 2010, Vëll. I).

Shembulli i dytë është më i vonë dhe na çon në shekullin XVI. Hernán Cortés, kolonizator i Meksikës (1519-1521) komunikonte me fiset maja nëpërmjet de Aguilar, por jo me aztekët që flisnin një gjuhë tjetër, ndaj për t' u marrë vesh me ta u angazhua edhe La Malinche, të cilën Cortés-it ia kishin dhuruar në vitin 1519 (Dörtes, 2013, fq. 2516). Rasti i komunikimit me aztekët shënon një rast të interpretimit (konsektiv) me ndërlihdje: de Aguilar interpretonte nga spanjishtja në gjuhën e majave, ndërsa Malinche nga kjo e fundit në gjuhën e aztekëve e anasjelltas (po aty). La Malinche e kishte gjuhën azteke gjuhë amtare, ndërsa gjuhën e majave e kishte mësuar, pasi e ëma e kishte shitur tek fiset maja (Cargatagli 1992, cituar sipas Delisle & Woodsworth, 1995).

⁸ Termi i propozuar përbën një kalk gjuhësor nga termi në gjermanisht “Begleitdolmetschen”. Ai emërton interpretimin në raste që i tejkalon kufijtë e ngushtë të ndërmjetësimit gjuhësor e kulturor duke përfshirë edhe aspekte të udhërrëfyesit.

Ashtu sikurse historia na ndihmon të kuptojmë ekzistencën e kahershme të interpretimit që ka shoqëruar marrëdhëniet e ndërveprimet njerëzore individuale dhe institucionale, ndryshimet që ka pësuar ky profesion, ashtu dhe duhet të na shërbejë për të kuptuar ndryshimet e pritshme në vazhden e revolucionit digjital, që përjetojnë shoqëritë në ditët e sotme. Zhvillimi teknologjik në vitet '20 të shekullit të shkuar i hapi udhë interpretimit simultan, fillimisht në kuadër të aktiviteteve të ILO-s (Organizata Ndërkombëtare e Punës) duke ndikuar jo thjesht në demokratizimin e komunikimit, por duke bërë që brenda pak kohe interpretimi simultan të zëvendësonte atë konsektiv e të kthehej në llojin dominant të interpretimit në kontekstin e konferencave.

Në sajë të zhvillimit teknologjik dhe duke e konsideruar teknologjinë si një prej kriterëve për klasifikimin e llojeve të interpretimit (Pöchlhacker, 2022, 2015), sot bëhet dallimi ndërmjet interpretimit simultan në kabinë dhe interpretimit simultan me pajisje mobile (*bidule*), interpretimit konsektiv simultan (*simultaneous consecutive*), por edhe interpretimit në distancë (*remote interpreting*), brenda të cilit në varësi të teknologjisë së përdorur dallohet interpretimi në telefon dhe interpretimi në video-konferenca.

Zhvillimet teknologjike janë të një natyre që mendohet se mund të ndryshojnë rrënjësisht profesionin sa i takon:

- transformimit të ekosistemit të interpretimit në të gjithë kompleksitetin e tij;
- ndikimit të thellë që mund të ketë në aspektet socio-ekonomike që lidhen me profesionin, duke nisur që nga mënyra e perceptimit publik të profesionit, deri tek statusi dhe kushtet e punës së interpretëve (Fantinuoli, 2018, fq. 3).

Fantinuoli (2018) parashtron ndryshimet teknologjike duke u shprehur se interpretimi dhe profesioni i interpretit ndodhen në prag të asaj që ai e quan “kthesa teknologjike”. Historia, veçanërisht ajo e gjysmës së parë të shekullit XX - me përplasjen ndërmjet përkrahësve të interpretimit simultan dhe atij konsektiv, veçanërisht refuzimit të këtyre të fundit për llojin e ri të interpretimit - mund të ndihmojë institucionet akademike, shoqatat e interpretëve dhe institucionet ndërkombëtare që mbështeten dita ditës tek puna e interpretëve për t’i dhënë formë shndërrimeve të pritshme, në të mirë të profesionit e të interpretëve.

BIBLIOGRAFIA

- Baigorri-Jalón, J. (2014). *Two Centuries of Diplomatic Interpreting: From Top Hat to Short Sleeves Diplomacy*, në *UN Chronicle*. Vëllimi 51, nr. 3, fq. 44-47. DOI: 10.18356/b4a26fd6-en. (AN: 102326727), aksesuar më 15.12.2023.
- Baigorri-Jalón, J. (2014). *From Paris to Nuremberg: The birth of conference interpreting*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/leip/detail>, aksesuar më 09.11.2023.
- Baigorri-Jalón, J. (2015a). *The History of the Interpreting Profession*, në H.Mikkelsen & R. Jourdenais (eds. fq. 11- 28). *The Routledge Handbook of Interpreting*. London & New York: Routledge DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315745381>, aksesuar më 16.10.2023.
- Baigorri-Jalón, J. (2015b). *History*, në F. Pöchhacker (ed. fq. 183-186). *The Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London & New York: Routledge.
- Behr, M. (2015). *Nuremberg Trial*, në F. Pöchhacker (ed. fq. 288-289). *The Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London & New York: Routledge.
- Behr, M. & Corpataux, M. (2006). *Die Nürnberger Prozesse. Zur Bedeutung der Dolmetscher für die Prozesse und der Prozesse für die Dolmetscher*, München: Martin Medienbauer.
- Chernov, S. (2016). *At the dawn of simultaneous interpreting in the USSR. Filling some gaps in history*, në Takeda, K. & Baigorri-Jalón, J. (eds. fq. 135 - 165). *New Insights in the History of Interpreting*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Delisle, J. & Woodsworth, J. (1995). *Translators through History*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Diriker, E. (2015). *Conference interpreting*, në F. Pöchhacker (ed. fq. 78-82). *The Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London & New York: Routledge.
- Dörte, A. (2013). *History of Interpreting*, në C.A. Chapelle (ed. fq.2512 - 2521). *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. Vëllimi IV. West Sussex: Wiley-Blackwell.
- Fantinuoli, C. (2018). *Interpreting and technology: The upcoming technological turn*, në: Fantinuoli, C. (ed. fq. 1-12). *Interpreting and Technology (Translation and Multilingual Natural Language Processing 11*. Berlin: Language Science Press. <http://dx.doi.org/10.17169/refubium-1874>, aksesuar më 25.10.2023.
- Kadare, I. & Fernández Recatalà, D. (2004). *Katër përkthyesit*, Tiranë: Onufri (përktheu në shqip: Haki Shtalbi).
- Kumbaro, M. (2010). *Metodologji dhe didaktikë e përkthimit me gojë*, Tiranë: SHBLU.
- Kurz, I. (2012). *Discours prononcé par Ingrid KURZ*, lauréate du Prix Danica Seleskovitch 2012, à l'occasion de la remise du Prix le 20 mars 2012 à Paris (ESIT). http://www.danica-seleskovitch.org/Discours_Kurz_10mars12.pdf, aksesuar më 15.01.2024.
- Kurz, I. (1990). *Christopher Columbus and his Interpreters*, në *The Jerome Quarterly*, Vëll. 5, nr. 3, 1990, fq 11-12. <https://open.unive.it/hitrade/books/KurzColumbus.pdf>, aksesuar më 22.01.2024.
- Kutz, W. (2010). *Dolmetschkompetenz. Was muss der Dolmetscher wissen und können?*, Vëll.I & II. München: Europäischer Universitätsverlag.

- Lucchetta, F. (1989). *La scuola dei "Giovani di Lingua nei secoli XVI E XVII*, në *Quaderni di Studi Arabi*, Vëllimi 7, 1989, fq. 19-40, Istituto per l'Oriente. <https://www.jstor.org/stable/25802654>, aksesuar më 11.02.2024.
- Pöchlacker, F. (2022). *Introducing Interpreting Studies*, Botimi i tretë. London & New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003186472>, aksesuar më 16.10.2023.
- Rothman, E.N. (2015). *Dragomans*, në F. Pöchlacker (ed. fq. 119-124). *The Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London & New York: Routledge.
- Salevsky, H. & Müller, I. (2015). *Beiträge zu einer Geschichte der Translation. Vom Wirken bedeutender Dolmetscher und Übersetzen. Frankfurt am Main*, Peter Lang.
- Seeber, K.G. (2015). *Simultaneous interpreting*, në H.Mikkelsen & R. Jourdenais (eds. fq. 77-95). *The Routledge Handbook of Interpreting*. London & New York: Routledge DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315745381>, aksesuar më 16.10.2023.
- Takeda, K. & Baigorri-Jalón, J. (2016) (eds.). *New Insights in the History of Interpreting*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Vermeer, H.J. (1992). *Skizzen zu einer Geschichte der Translation*, Vëll. I. Frankfurt am Main: Verlag für Interkulturelle Kommunikation.